

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

Religionsbokens utveckling från 1950-talet till 2000-talet

– En jämförande analys av två religionsböcker från svenska skolans undervisningsmaterial

Maria Sundberg

2012

Uppsats, kandidatnivå, 15 hp
Religionsvetenskap
Religionsvetenskap C
Lärarytbildningen

Handledare: Per-Olof Åkerdahl
Examinator: Olov Dahlin

Sammanfattning

Denna uppsats är skriven i syfte att genom en värderande textanalys undersöka likheter och skillnader mellan två av svenska skolans läroböcker i religion. Erland Ehnmarks *Världsreligionerna* från 1955 samt *Söka Svar* från 2009, av Leif Eriksson, Malin Mattsson Flenngård och Uriel Hedengren. Denna jämförelse anser jag vara ett sätt att närma sig en förståelse för olika generationers sätt att se på religionen och att på så sätt få en inblick i hur generationsklyftan skapats. De frågeställningar jag har använt mig av är följande.

- Tolkas religionerna opartiskt eller ur en kristen synvinkel?
- Förändras texternas värderingar mellan de två böckerna?
- I så fall, hur skiljer sig detta åt?

Det resultat jag kommit fram till är att det har skett en utveckling både när det gäller genusperspektiv och centrering kring kristna begrepp i läroböckerna. Trots detta är läromedel som används idag inte konfessionslösa utan fortfarande kan en centrering kring kristendomen tydligt ses. Bland annat i och med att kristna grupper och begrepp benämns som vi och våra, medans andra religioner ses utifrån och benämns som de eller deras. Utveckling har även skett i och med att eleverna nu inte i samma utsträckning förväntas vara kristna, dock finns en del av detta synsätt kvar i vissa stycken.

Litteraturen för den svenska skolan har med andra ord utvecklats i riktning med styrdokumentet, även om den inte nått målet på den konfessionslösa skolan.

Nyckelord: religion, läromedel, värderande analys, kristen synvinkel, värderingar i läroböcker.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställningar.....	2
1.2 Disposition.....	2
2. Metod och material.....	3
2.1 Metod.....	3
2.2 Material.....	3
2.3 Teori.....	4
3. Bakgrund.....	5
4. Tidigare forskning.....	8
5. Resultat.....	11
5.1 Världsreligionerna.....	11
5.2 Söka Svar.....	20
6. Jämförande analys.....	29
7. Käll- och litteratur.....	34
7.1 Källor.....	34
7.2 Litteratur.....	34
7.3 Elektroniska källor.....	35

1. Inledning

Det finns inga lagar eller regler som styr hur läromedel tas fram eller ska användas – det finns inget tvång att använda läromedel, utan det står skolorna fritt att välja hur kunskapskraven i ämnesplanerna och kursplanerna ska uppnås. De allra flesta väljer att ha läromedel eftersom läromedelsförlagen utgår från styrdokumentet när de tar fram läromedel, inte för att det är ett tvång, men för att det är det lärarna förväntar sig och vill ha. Men hur ser dessa läromedel egentligen ut? Utvecklingen i läroböcker bör följa utvecklingen i läroplanen och i samhället kan tyckas. Detta är något jag finner mycket intressant, därför har jag valt att titta närmare på två läroböcker som har använts eller används i svenska skolor. I boken *Lärobokskunskap* skriver Staffan Selander om lärobokens historia och hur den ”organiserar elevernas tänkande om omvärlden, erbjuder kategorier och strukturer, till synes rationella och objektivt organiserade”.¹ Barn och ungdomar påverkas av det material de kommer i kontakt med i skolan och jag anser att det är viktigt att detta material väljs med omtanke. ”Förutom att förmedla kunskap, så organiserar läroboken elevernas tänkande, tillhandahåller begrepp, kategorier och problemlösningsscheman, antingen detta är avsett eller ej”.²

Hur religioner skildras i läroböcker har stor makt över generationers sätt att se på religion och samtidigt som utvecklingen sker i samhället sker den också inom lärobokslitteraturen. Mellan generationerna kan på så sätt olika syner på religion skapas. Det är detta jag vill titta närmare på för att få en större förståelse för hur människor från olika generationer kan ha så olika kunskaper om och syn på religion. ”Förändringarna i historieläroböckerna har på ett plan varit många efter andra världskriget, men på ett grundläggande plan har det inte skett några mer genomgripande förändringar. Gamla traditioner lever vidare.”³ Kan det vara så att dessa tendenser även finns inom religionsläroböckerna? Tidigare forskning visar bl.a. att det är svårt att bryta långlivade normer och ideal inom läroböcker.⁴

I dagens mångkulturella och internationella samhälle är förståelse för andra människor, deras kultur, historia och religion viktig för att människor skall kunna samarbeta och visa respekt för andra människors sätt att leva. Men sker den utveckling som kan anses behövas i läroböckerna objektivt eller har tiden stått stilla?

¹ Selander 1988 s. 17

² Selander 1988 s. 121-122

³ Selander 1988 s. 125

⁴ Olsson 2009

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att närma sig en förståelse för olika generationers sätt att se på religionen och deras syn på olika religioner. På så sätt kan en inblick i generationsklyftan skapas.

De frågeställningar jag kommer att använda mig av i denna uppsats är följande.

Tolkas religionerna opartiskt eller ur en kristen synvinkel?

Förändras texternas värderingar mellan de två böckerna?

I så fall, hur skiljer sig detta åt?

1.2 Disposition

Uppsatsen inleds med en bakgrund med läroplaner som jag anser vara en viktig punkt för att läsaren skall kunna förstå med vilka riktlinjer dessa böcker har skrivits och tidigare forskning. Själva undersökningen är indelad i två delar där jag går igenom respektive lärobok för sig för att sedan i analysen jämföra och diskutera dem. Jag kommer endast att kommentera ett fåtal av bilderna som finns med i böckerna av tidsmässiga skäl.

2. Metod och material

2.1 Metod

Den metod jag valde att använda mig av i denna uppsats är textanalys av läromedel. I Lennart Hellspongs bok *Metoder för bruksanalys* fann jag värderande analys, vilket jag ansåg skulle passa min tanke med denna uppsats.

”Liksom på andra områden där vi kan prisa och klandra finns det varken objektiva grunder eller samma mening hos alla när vi bedömer en text. I sista hand måste du som varje läsande och skrivande person utveckla din egen värdeskala – men gärna i öppen dialog med andra.”⁵

Hellspong påpekar att texter skall fungera i olika sammanhang och det är utifrån detta som texten skall bedömas, dess syfte och mottagare är det främsta. Det finns många punkter en läsare kan titta närmare på i en värderande analys som om texten är välplanerad, tillförlitlig, begriplig, intressant och om texten är social.⁶ Som framtida lärare hoppas jag på en lärobokstext som inte bara skall vara korrekt och begriplig för mina elever utan på en text som skall väcka nyfikenhet, ge svar på frågor men samtidigt få eleverna att ställa nya frågor.

2.2 Material

Det material jag använt mig av i denna uppsats är förutom de två läroböcker jag valt att analysera tidigare forskning inom ämnet, metodböcker och styrdokument. Anledningen till att jag valt dessa två böcker för min uppsats är att boken *Söka Svar* användes när jag själv gick på gymnasiet och läste religion och att den används än idag. Boken *Världsreligionerna* har jag valt för att det är cirka 50 års mellanrum vilket ger en generationsklyfta. Om jag istället valt en bok från 1970-talet anser jag att mitt syfte inte kommit fram lika väl.

Jag har valt att avgränsa denna uppsats till två läroböcker för att ha möjligheten att analysera hela innehållet i böckerna istället för att rikta in mig på specifika religioner. Detta är min tolkning av dessa två böckers innehåll vilket betyder att den inte är helt neutral. Jag hoppas ändå att den skall leda till en intressant studie om hur läroböcker förändrats.

⁵ Hellspong 2001 s. 92

⁶ Hellspong 2001 s. 92

2.3 Teori

I *Lärobokskunskap* påpekar Selander att det på senare år blivit vanligare med flera författare till en lärobok. Enligt honom kan förklaringen ligga i att det är fler teman om tas upp och att olika författare har kunskap i olika teman. Förr var läroboken en persons verk till skillnad från idag.⁷ Denna tes stämmer med de två böcker jag valt att analysera i denna uppsats. Men den teori jag valt att använda mig av har jag hittat i Gunn Imsens bok *Lärarens värld Introduktion till allmän didaktik*. Här tar Imsen upp vikten av att välja rätt läromedel och vad läraren kan titta på när detta val skall göras. Lärobokens betydelse för undervisningen görs tydlig då Imsen skriver ”Det har varit lite forskning om läromedel, och det finns begränsat med teorier om hur de ska bedömas. Det viktigaste läromedlet är utan tvivel läroboken.”⁸ Vidare varnar Imsen för att läraren inte skall låta läroboken ta över undervisningen för då kan lärarens egen kompetens inte komma fram. ”Lärare kan vara ödmjuka och underdåniga i förhållandet till läroböckerna och hålla tillbaka sin egen kompetens till fördel för läroboken. Detta är på lång sikt olyckligt för läraren, eftersom det undergräver lärarens tro på sin egen kompetens. Å andra sidan kan läroböcker ha sådana kvaliteter, att de kan ge betydande bidrag och fina upplevelser för både lärare och elever.”⁹

Här väljer Imsen att rekommendera Lennart Berglunds uppsättning med 13 frågor som kan underlätta vid valet av läroböcker. Dessa 13 frågor handlar om böckerna innehåller rätt stoff, om det är korrekt, aktuellt, objektivt, om upplägget är pedagogiskt, språket, illustrationerna, layout och typografi, studieteknisk apparat, papperskvalitet, bokband, bokformat och bokomslag. Den teori jag kommer att utgå ifrån är att läroboken är det viktigaste läromedlet för en lärare och att denna bör vara korrekt, objektiv, pedagogisk, aktuell och att illustrationerna och layouten skall vara lockande för eleverna.

⁷ Selander 1988 s. 121

⁸ Imsen 1999 s. 303

⁹ Imsen 1999 s. 303

3. Bakgrund

Styrdokumentet har jag valt att ta med för att visa de olika förutsättningarna som författarna hade då de skrev sina böcker. I citaten nedan kan läsaren tydligt se att 1955 beskrevs läraren som en han och att synen på undervisningen i genussynpunkt är annorlunda från kursplanen 2000. I kursplanen från 2000 är det mycket större tyngdpunkt på andra religioner än kristendomen i jämförelse med undervisningsplanen från 1955, då eleverna endast behövde lära sig något om dessa religioner.

I Undervisningsplan för rikets folkskolor från 1955 fick lärarna instruktioner om att inte försöka påverka eleverna i politiska eller religiösa frågor.

”Läraren skall inte söka påtycka eleverna någon viss åskådning i politiska eller religiösa frågor. Då han uttalar sig om sådana frågor inför eleverna, bör han låta olika synpunkter komma till sin rätt, och om han ger uttryck åt sin egen mening, bör han ålägga sig måttfullhet och visa tillbörlig grannlaghet och fördragsamhet gentemot oliktankande”.¹⁰

Även här nämns bibeln som undervisningsmaterial i kristendoms-kunskap men även ”lämpliga läseböcker och bredvidläsningsböcker såväl för modersmålsundervisningen som för övriga ämnen samt uppslagsböcker bör finnas vid skolorna”.¹¹

”Undervisningen i kristendoms-kunskap har till uppgift att giva eleverna kunskap om de bibliska skrifternas huvudsakliga innehåll, om kristen tro och etik, om huvuddragen i kristendomens historia och samfundsformer samt om viktiga icke kristna religioner. Den skall också giva inblick i nutidens religiösa och etiska grundfrågor”.¹²

I undervisningsplanen för 1955 nämns under mål att dessa elever i sjunde klass skall lära sig ”Något om icke kristna religioner”.¹³

I undervisningsplanen från 1955 ägnas 10 sidor åt religionskunskap och i gymnasieskolans läroplan Lgy 70 ägnas knappt en sida. Här påpekas att religionskunskap är obligatoriskt ämne på sammanlagt åtta linjer samt tillvalsämne på andra linjer utom på två av dem. Målen med ämnet är följande.

¹⁰ Undervisningsplan för rikets folkskolor 1955 s. 10-11

¹¹ Undervisningsplan för rikets folkskolor 1955 s. 31

¹² Undervisningsplan för rikets folkskolor 1955 s. 54

¹³ Undervisningsplan för rikets folkskolor 1955 s. 242

”Mål Eleven skall genom undervisningen i religionskunskap skaffa sig kunskap om olika åskådningars innehåll, orientera sig om väsentliga moraliska och religiösa problem särskilt i vår egen tid, öka sin kunskap om kristendomen och viktiga icke-kristna religioner samt med bevarad tolerans mot andras uppfattning uppöva sin förmåga till självständigt ställningstagande i livsåskådningsfrågor”.¹⁴

I läroplanen för de obligatoriska och frivilliga skolformerna från 1994, Lpf 94 framställs skolans grundläggande värden som följande.

”Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1 100) slår fast att verksamheten i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan ska främja aktning för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö (1 kap. 2 och 9 §§). Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhälle vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Undervisningen i skolan ska vara icke-konfessionell. Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet”.¹⁵

Följande finns med bland målen i kursplanen för religionskunskap 2000 som eleverna skall ha uppnått efter att ha avslutat kursen.

”känna till kristendomens och några andra världsreligioners och andra livsåskådningars grundläggande uttrycksformer, tro och idéer

kunna relatera religioners och andra livsåskådningars uttrycksformer, tro och idéer till problemsituationer i vardags- och yrkesliv

kunna identifiera och ta ställning till sådant som befrämjar eller som strider mot grundläggande värden i samhället”¹⁶

¹⁴ Läroplan för gymnasiet Lgy 70 1983 s. 249

¹⁵ Läroplan för de frivilliga skolformerna 2006 Lpf 94 s. 3

¹⁶ www.skolverket.se;d 11/4 2012

”Eleven tillämpar olika etiska teorier inom religion och livsåskådning på närliggande situationer och på aktuella samhällsfrågor.”¹⁷

Gymnasieskolans senaste läroplan kom ut 2011 och heter *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011* i och med detta kom även nya ämnesplaner för ämnet ut. I ämnesplanen för religionskunskap betonas förståelse och öppenhet för kristendomen och andra religioner och livsåskådningar. Det handlar om hur eleverna skall kunna analysera och reflektera över människors värderingar och tro. Att kristendomen fortfarande är den dominerande religionen märks i föregående och följande citat.

”Förmåga att undersöka och analysera etiska frågor i relation till kristendomen, andra religioner och livsåskådningar.”¹⁸

¹⁷ www3.skolverket.se 21/5 2012

¹⁸ www.skolverket.se;c 11/4 2012

4. Tidigare forskning

Genom vår blick - En analys av den koloniala diskursen i religionsläromedel av Elin Bååth Bergstedt

I uppsatsen analyserar Bååth tre läromedel för A-kursen samt A+B-kursen i religion i gymnasieskolan. Författarens syfte med uppsatsen är inte att jämföra läromedlen utan att finna generella mönster. Genom diskursanalys av de valda läromedlen kommer Bååth fram till att kristendomen får mest utrymme i böckerna och att det är kristna värderingar och begrepp som böckerna organiseras runt. Det kristna blir det normal. *Vi* och *dom* kategoriseras där *vi* är kristna, västerländska medan *dom* är motpolen och våldsamma, odemokratiska och ojämlika. Den grupp som framställs särskilt annorlunda är naturfolken, religionen framställs som något i en passerad tid, vidskepliga och irrationella. Texterna i läromedlen tycks även vara skrivna för kristna då de bl.a. refererar till kristna sånger som att läsaren självklart har hört dem och till kristna högtider som att samtliga läsare firat dem. Bååth tar även upp sättet att välja vart texterna tar upp olika företeelser, t.ex. könsstypning i kapitlet om islam när denna företeelse finns inom flera andra religioner. Författaren har valt att titta kapitelindelning, struktur, definitioner, texterna inom varje kapitel, formuleringar och informationsval. Slutsatsen är att kristendomen lär ut utifrån ett inifrånsperspektiv *vi*, medan övriga religioner lärs ut utifrån ett utifrånsperspektiv *dom*.¹⁹

Religion från 80- till 00-talet En komparativ analys av två läroböckers avsnitt om hinduism utifrån sammanhang, språk, innehåll, det sociala och stil av Josef Lagerkvist

Genom en komparativ textanalys av två läroböckers avsnitt om hinduism har författaren valt att titta på fem olika utgångspunkter som nämns i titeln. En av böckerna är skriven 1988 och den andra 2006. Det resultat som Lagerkvist fick fram var att framställningarna av religionen var mycket lika i alla fem utgångspunkter trots att de är nästan 20 år som skiljer dem åt. Böckerna får hinduer och indier att bli en och samma person, hinduismen framställs så som en indisk företeelse. Författaren kan se en förändring i texterna då den äldre texten ger en mer problematiserad bild av religionen än den yngre. Detta menar Lagerkvist kan bero på en förändrad syn på religionens roll. Författaren påpekar om läromedlens vikt för undervisningen och att dessa två böcker är skrivna efter två olika styrdokument Lgy 70 och Lpf 94, i den tidigare versionen står det att eleverna skall lära sig om religionerna, i den senare står det att

¹⁹ Bååth Bergstedt 2012

eleverna skall lära sig av religionerna. Detta betyder att texterna är skrivna efter olika förutsättningar. Författaren menar att när den äldre boken framställer hinduismen med negativa ordval och problematiseringar så väljer den yngre boken att framställa religionen som "ett avstressat alternativ till den västerländska livsstilen".²⁰

Den konfessionslösa skolan - en teoretisk realitet men praktisk omöjlighet? – En kvalitativ studie av normerande företeelser i svenskt religionsundervisningsmaterial av Johan Olsson

I läroplanen som introducerades 1962 skulle den svenska skolan vara konfessionslös, skolan skulle vara neutral och undervisningen skulle inte grundas på att samhället var kristet. Författaren menar att denna tanke var naiv då detta inte är något som kan ske" i en handvändning"²¹ och vill med denna uppsats ta reda på hur denna förändring tog sig uttryck i praktiken. Olsson har valt att använda sig av diskursanalys för sin undersökning av fem böcker som använts som undervisningslitteratur i skolan efter 1962. Det resultat som Olsson kommit fram till är att författarna i böckerna framställer kristna som *vi*, till exempel *vår bibel*, *våra högtider* medan övriga trosuppfattningar och dess anhängare benämns som *de*. Kristendomen görs normerande då den kristna tron används i övningar. Läsarna uppmuntras bland annat att rita en duva och att under den skriva att de tror på den heliga anden. Judendomen beskrivs som något i förlegen tid, något som varit och ledde fram till kristendomen. Olsson drar slutsatsen att kristendomen fick behålla sin normerande position och att icke kristna religioner fick "ikläda sig rollen som "de andra"."²² Detta visar hur svårt det är att bryta långlivade normer och ideal.

Hur framställs etiska religioner i svenska läromedel? av Olov Dahlin

I boken *Ny mål? Religionsdidaktik i en tid av förändring* har flera lärare i religionsvetenskap på Högskolan i Gävle skrivit texter om religionsdidaktik på olika sätt. Den som jag valt att presentera här är kapitel tre, *Hur framställs etiska religioner i svenska läromedel?* Då jag anser att den berör ämnet i min uppsats. Schablonartad, så beskriver Dahlin den bild som ges av tidningar, böcker och tv. Ensidig och värderande är också ord som valts att beskriva den bild vi får av religioner. Genom att studera läroböcker för högstadiet och gymnasiet från 1970-talet och framåt har författaren kommit fram till att i vissa böcker finns religioner inte alls representerade medan i andra har de fått en missgynnande tolkning. Taktlöshet när det

²⁰ Lagerkvist 2009 s. 23

²¹ Olsson 2009 s. 4

²² Olsson 2009 s. 40

gäller att välja exempel på innehållet i religionerna och att genusmedvetenheten saknas och att det tyvärr inte skett någon större utveckling på detta område de senaste 30 åren. Själva texterna är generaliserande och författarna kan ha missat exempel som samerna och Australiens urbefolkning när de valt vilka religioner som tas upp i böckerna. I texterna förekommer felaktigheter, ord som trollkarl används när magiker hade varit ett bättre exempel. Det är skillnad från bok till bok, vissa böcker tar till exempel upp mer genusfrågor än andra, men oftast utelämnas kvinnan i religionen. Genom dåliga exempel och ordval får eleverna en bild av religioner som annorlunda och konstiga, men Dahlin menar att det finns sätt att undvika detta. Något positivt som författaren tar upp är de reflekterande frågorna som får eleverna att tänka själva.²³

Kan du höra vindhästen? av Kjell Härenstam

Härenstam tar upp problemet om skolan verkligen ger en rättvis bild av religioner i sin undervisning och har här tagit den tibetanska buddhismen som exempel. Han har använt sig av läroböcker från olika år under 1900-talet för att visa hur författarna skildrar religionerna och hur detta kan påverkas av politiska åsikter och bakgrund. Tre punkter som är av stor vikt i boken är följande

”Kunskap om andra kulturer är ”någons kunskap”.

Någon har därmed skaffat sig ett tolkningsföreträde.

Detta tolkningsföreträde har ofta relation till maktutövning.”²⁴

Han diskuterar den konfessionslösa undervisningen i dagens skolor och om hur tidigare eleverna inte bara undervisades om kristendomen utan att de även skulle tro på kristendomen och leva efter religionen. I boken framkommer tydligt hur författare skildrat Tibet, dess folk, religion och kultur på ett mycket nedvärderande sätt under tidiga och mitten av 1900-talet. Härenstam menar att en bra text är en text som ger eleverna intresse att forska vidare i ämnen och inte bara att en text som ger eleverna intrycket ””detta är Sanningen med stort S”.”²⁵ Eleverna skall lära sig att ifrågasätta och själva fundera, lära sig av religionen och inte bara om den.

²³ Dahlin 2006

²⁴ Härenstam 2000 s. 131

²⁵ Härenstam 2000 s. 161

5. Reslutat

Böckerna som använts för denna analys är *Världsreligionerna* av Erland Ehnmark samt *Söka Svar* av Leif Eriksson, Malin Mattsson Flennegård och Uriel Hedengren. I detta stycke kommer jag att börja med att gå igenom var bok för sig, för att sedan titta på skillnader och likheter i analysen. Böckerna kommer jag att gå igenom kapitel för kapitel.

5.1 *Världsreligionerna* av Erland Ehnmark 1955

Boken är skriven för undervisning på folkhögskolenivå men även för fortbildningsarbete. Den handlar endast om de utomkristliga religionerna och är uppdelad i tio kapitel. Boken börjar med ett förord till läsaren för att sedan övergå till själva ämnet religion. I förordet påpekas svårigheten att välja utrymme för religionerna som skall vara med, men att religionshistoriska grundbegrepp kommer att få stor del i boken. Författaren påpekar att han valt att ta med det säregna och karakteristiska drag för att skildra religionerna.

Kapitel 1 Religionshistoriska grundbegrepp 40 sidor

Kapitlet börjar med att beskriva vad religion egentligen är samt vart ordet kommer ifrån. Det framkommer att religion är något heligt som människan möter och som blir det väsentliga i hennes liv. Sedan fortsätter texten med religionsdefinitioner, den författaren hävdar som den mest användbara är den av holländaren C.P. Tiele (1830-1902) ”Med religion menar man förhållandet mellan människa och den övermänskliga makt, på vilken hon tror och av vilken hon känner sig beroende. Detta förhållande kommer till uttryck i särskilda känslor (förtroende, fruktan), föreställningar (tro) och handlingar (bönder, riter, särskilt offer, även uppfyllandet av sedliga bud).”²⁶

Kulturfolk tas upp utan att förklara för läsaren vad det inbegriper, ord som *primitiva* används. De exempel som tas upp i kapitlet kommer för det mesta från gamla testamentet. Buddhismen tas även upp då författaren påpekar att religion inte är detsamma som gudstro, Buddhas lära skulle då inte räknas. Vidskepelse tas upp, med ett exempel om numret 13 påpekar författaren att ”all vidskepelse bygger på enstaka, lösryckta iakttagelser och sätter dem i system. Därför är övertron så svår att utrota.”²⁷ Vidare i texten får författaren sluppen att bli detsamma som Guds förutbestämmelse då han diskuterar uttrycket ”ingen dör, innan Gud vill och tiden är

²⁶ Ehnmark 1955 s. 12-13

²⁷ Ehnmark 1955 s. 21

ute”²⁸ som är en blandning av ödestro och gudstro. Vidare förklaras begrepp som fetischism, animatism, antropomorfism, animism och tabu. När begreppet tabu tas upp kommer bokens första bild av en maorihövding som matas för att han är för helig för att röra maten.

Förklaringen till bilden är endast två meningar lång, i stycket under finns dock en förklaring om överguden Jupiters präst i Rom som inte fick röra vid vissa saker som är cirka en halv sida lång utan bild. När författaren tar upp begreppet magi jämför han det med begreppet religion, att de är olika så att religionen har en församling eller kyrka och magikerna har en klientel. ”Emellertid åtnjuter magin mångenstädes samhällets sanktion.”²⁹

Här tas även naturfolkens religions uppkomst upp, eftersom mycket lite fakta finns tillgänglig om denna tid är kunskapen bristfällig. Författaren menar att naturfolken har de kunskaper då de till stor del lever nära de förhållanden som de förhistoriska människorna, till exempel menar författaren att det funnits stenåldersfolk i Australien ”intill senaste tid”³⁰. Som även omnämns som primitiva utan att förklara vad han vidare menar med begreppet. ”Alla folk, även de lägst stående, har en lång historia, som kan ha rymt förfall likaväl som framåtskridande.”³¹ Vidare beskrivs de primitiva folkens – naturfolkens religioner som representanter för äldre former av religion.

Ehnmark tar upp engelsmannen E. B. Tylors teori om att religionen utvecklas i olika stadium där tron på själar och andar är den enklaste. Polyteism utvecklades till monoteism som helt enkelt var religionens slutskede. Denna teori tar Ehnmark avstånd från och menar att det inte kan stötts då lågt stående folk även har gudstro och att en gudstro inte kan utvecklas ur själstro. Längre fram tar dock Ehnmark upp att det går att bestämma kulturernas ålder genom deras utvecklingsgång. Samlarfolken tillhör de äldre stadierna, medan åkerbrukskulturerna utvecklats. I och med denna teori påpekar författaren att läsaren inte skall generalisera ”att även de primitiva folken kan ha undergått en utveckling, framåt eller bakåt, som vi inte längre kan konstatera.”³²

”Ingen utvecklingsteori har allmän giltighet. Däremot är det t.ex. uppenbart, att en verklig monoteism endast uppkommit till följd av särskilda historiska förutsättningar och främst tillhör de religioner, som kallas stiftade, likaså att den uppkommer som en protest mot en redan förefintlig polyteism. Men därifrån kan man inte sluta till någon allmän

²⁸ Ehnmark 1955 s. 22

²⁹ Ehnmark 1955 s. 35

³⁰ Ehnmark 1955 s. 36

³¹ Ehnmark 1955 s. 36

³² Ehnmark 1955 s. 39

utvecklingsteori. Vi kan inte uppställa lagar för det historiska livet på samma sätt som för skeendet i naturen.”³³ Här menar författaren att läsaren kan försöka se det gemensamma i alla religioner, även om det inte går att få reda på deras ursprung.

Kapitel 2 Egypten 16 sidor

Här får läsaren en tillbakablick över Egypten från 5000 f.kr. ”Egyptierna var ett lugnt och vänligt folk. Samma egenskaper utmärker också deras religion. Där möter man inga skrämmande riter, inga sinnesberusande ceremonier.”³⁴ Författaren tar även upp teorin om att det skall ha funnits en *verklig monoteism* i landet men att den teorin nu övergetts. Sedan kommer en uppräknig på gudar som tar cirka en halv sida. Under överskriften *Monoteistiska tendenser* citerar Ehnmark en hymn där han påstår att monoteistiska tendenser kan ses. Men i hymnen förekommer på flera ställen tecken att flera gudar finns till exempel. ”Gudarna buga sig för ditt majestät”³⁵ och ”fader till gudarna”³⁶. Mycket lite handlar om människorna och deras religiösa liv, detta får läsaren mer eller mindre på egen hand tolka ur de övriga texterna.

Kapitel 3 Mesopotamien 11 sidor

Kapitlet börjar med en kort historisk bakgrund från 3000 f.kr. och framåt. Här får läsaren bakgrundskunskap om vilka folk (ras³⁷) som härskat i riket. Sedan fortsätter det som kapitlet om Egypten med en uppräknig av gudar, världsskapelsen, nyårsfesten, syndafloidsberättelsen och dödstron. För att sedan följas av stycken av religiös poesi, 4 sidor poesi i ett kapitel med 11 sidor. I kapitlet om syndafloidsberättelsen finner läsaren följande stycke.” I den babyloniska mytologin förekommer också en syndafloidsberättelse. Noas motsvarighet heter här Utnapishtim.”³⁸ I den fortsatta texten finns två tillfällen då författaren jämför berättelsen med Noas berättelse för att även beskriva de förskräckta gudarna med hopkrupna hundar. För att sedan fortsätta med religiös poesi där författaren skriver ”Sitt högsta uttryck får den babyloniska religionen i hymner och botpsalmer, som ofta visar märkliga överensstämmelser med Gamla testamentets psalmer.”³⁹

³³ Ehnmark 1955 s. 40

³⁴ Ehnmark 1955 s. 49

³⁵ Ehnmark 1955 s. 55

³⁶ Ehnmark 1955 s. 55

³⁷ Ehnmark 1955 s. 65

³⁸ Ehnmark 1955 s. 70

³⁹ Ehnmark 1955 s. 73

Kapitel 4 iransk religion. Zarathustra 8 sidor

Precis som i de tidigare kapitlen börjar detta med en historisk tillbakablick om religionen, dess ursprung och folk. Zarathustra får mycket stor del av texten och beskrivs på följande sätt. ”Men de bärande idéerna i hans religiösa budskap är, oavsett hur mycket han kan ha övertagit från äldre tradition, av ett djup och en originalitet, som har satt outplånliga spår i religionshistorien.”⁴⁰ Författaren påpekar att de heliga texter som finns från religionen är ofullständiga men att delar finns bevarade. Världsundergången tas upp och författaren ber läsaren att jämföra med järnbörden i Norden och gör liknelser till evangelierna. Ehnmark beskriver hur de döda kropparna behandlades då de inte fick brännas eller grävas ner för att inte smutsa ner det rena i jorden. ”Utanför staden på ett ensligt ställe nedlades de döda på ett högt torn, ”Tystnadens torn”, där liken lades under bar himmel att förtäras av gamar och andra rovfåglar.”⁴¹

Kapitel 5 Islam 15 ½ sida

Kapitlet börjar med en kort introduktion med att förklara vad en muslim tror på och vem Allah är. Muslimer kallas muhammedaner och läsaren får en kort återblick över hur religionen har spridits bland annat genom köpmän sedan Muhammeds tid. I boken finns även en uppräkningslista av vilka länder islam spreds till och lite kort om dess mission. ”Även i Europa har islamsk propaganda förekommit.”⁴² Sedan följer ett stycke med titeln *Islams allmänna karaktär*, här får läsaren kunskap om att Islam är en monoteistisk religion, att det är en bokreligion som kristendomen och en introduktion till Koranen. ”Anordningen är för västerländska läsare förbryllande, i synnerhet därför att de tidigaste surorna i allmänhet är de kortaste men ändå kommer sist i Koranen.”⁴³ Här förekommer flera jämförelser med kristendomen bland annat ”Den första suran har kallats för Islams Fadervår.”⁴⁴ Det stycke ur Koranen som författaren väljer att kalla Islams Fadervår finns även med i boken och en förklaring/summering av den.

”I Guds, den Barmhärtige Förbarmarens namn!

Lov och pris hör Gud, all världens Herre, till,

⁴⁰ Ehnmark 1955 s. 77

⁴¹ Ehnmark 1955 s. 83

⁴² Ehnmark 1955 s. 85

⁴³ Ehnmark 1955 s. 86

⁴⁴ Ehnmark 1955 s. 86

den barmhärtige Förbarmaren,

Domedagens Konung!

Dig dyrka vi, och dig anropa vi om hjälp.

Led oss på den rätta vägen,

deras väg, vilka du bevisat nåd,

vilka ej drabbats av vrede och som ej ville gå!

Här ser vi:

1. Det finns endast en Gud, som är all världens herre.
2. Gud är barmhärtig men tillika domedagens konung, fruktansvärd i sin vrede.
3. Gud har bevisat dem nåd, som går den rätta vägen. Gud gör som han vill. I sin vrede förhärdar han deras hjärtan, som går vilse och som störtas i fördärvet.”⁴⁵

Sedan följer ett stycke om hur Koranen kom till, om hur ängel Gabriel läste för Muhammed och som lät andra nedteckna detta. ””Det finns intet skäl att betvivla dessa uppgifter om Koranens tillkomst. Däremot kom nog Muhammed med tiden att betrakta egna tankar och önskningsar som gudomligt inspirerande. Om därtill lägges, att Koranen tillkommit under en tid av 23 år, så kan man förstå, att dess innehåll är så brokigt””⁴⁶ I nästa stycke går författaren igenom islams olika bud och dess betydelse. ”Islams ledande idéer kommer alla från judendomen eller kristendomen.”⁴⁷ ”För lägre utvecklade folk är den betydligt lättare att acceptera än exempelvis kristendomen.”⁴⁸

Kapitel 6 Grekland 30 sidor

Kapitlet börjar med ett stycke om hur religionen i Grekland var en blandning av indoeuropéernas och förgrekiska befolkningens religioner. Här påpekas att texter finns men att de inte kan läsas. Här tars även en del om de vanliga människornas del i religionen upp, som att kulten ägde rum utanför templen och att prästen var en vanlig medborgare som hade

⁴⁵ Ehnmark 1955 s. 86

⁴⁶ Ehnmark 1955 s. 90

⁴⁷ Ehnmark 1955 s. 96

⁴⁸ Ehnmark 1955 s. 96

ett vanligt jobb på sidan om prästerskapet. Här tar författaren även upp offer som sågs vara en fest då deltagarna dansade och åt av det offrade djuret. Zeus ses som beteckning på en samlad gudamakt ”att denna tendens aldrig fullföljdes till en verklig monoteism, beror till stor del på det förblivande intrycket av denna individualiserade antropomorfismen i de homeriska dikterna också på att den högre religionen i Grekland allt fragment kom att främst representeras av skalder och filosofer, ej av profetiska uppenbarare som i Israel. Filosofernas enhetliga gudsbegrepp blev för abstrakt och uttunnat för att de gemene man det han behövde, en personlig gudamakt som stod honom nära.”⁴⁹ Vidare tas Johannes 9:3 och 2:a Moseboken 20:5 med som exempel på hur läsaren kan jämföra den grekiska tragedin om hur den skyldige straffas eller de efterkommande.

Kapitel 7 Romerska och hellenistisk religion 14 sidor

Kapitlet börjar med en kort genomgång om hur den romerska religionen skapades genom inflytande av etruskerna, hellenismen och från Babylonien. I texten tar författaren upp likheten med den grekiska religionen bland annat när det gäller religionens gudar. Romarna trodde inte bara på gudar utan även på själar eller skyddsandar. ”Till huskulten hörde också den för romarna egendomliga dyrkan av husfaderns ge´nius, dvs. själen eller skyddsanden, uppfattad som människans dubbelgångare. Märkligt nog ägnades sålunda en kult åt den levande människans själ.”⁵⁰ Grekiska gudar och gudasagor fördes över till Rom och fick latinska namn men de påverkades också av andra kulturer från Mindre Asien.

Sedan övergår texten till hellenismen, hur den skapades av en blandning av kulten från Grekland och Östern som sedan spreds även till Rom. Kulturer och myter beskrivs som den om Mithras. ”En tredje mycket spridd kult gällde Mithras. Han var särskilt soldaternas gud; kvinnorna var utestängda från hans kult. Mithras dyrkades i underjordiska helgedomar, till vilkas stående inredning hör bänkar för deltagarna att sitta på och en altartavla föreställande den tjurdödande Mithras. Det tilldragande i Mithrasreligionen berodde säkerligen i icke ringa grad på de stränga sedliga krav den uppställde.”⁵¹ I näst sista stycket i kapitlet handlar om stoicismen. ”Många stoiska uttalanden företer en förbluffande likhet med kristendomen. Se´neca, kejsar Neros lärare (4 f. Kr.-65 e. Kr.), skriver: ”Alla ha vi syndat” och: ”Även om

⁴⁹ Ehnmark 1955 s. 105-106

⁵⁰ Ehnmark 1955 s. 132

⁵¹ Ehnmark 1955 s. 137

du intet ont gjort, kan du göra det; vad man klandrar hos andra, kan man finna i sitt eget bröst.”⁵² Sista stycket heter *kristendomens seger*, ”Varken den platonska oändlighetslängtan eller den stoiska heroismen var något för den stora mängden, hur mycket de än betytt också för senare tider. Icke heller förmådde någon av mysteriereligionerna att ge massan av människorna vad de behövde. Ingen av dem lyckades göra sig enarådande. Kristendomens seger måste ur rent historisk synpunkt förklaras med att den bättre än någon annan av sina konkurrenter motsvarade människornas religiösa behov. Den hade något som de andra inte hade.”⁵³ Kristendomens särprägel, Ehnmark menar att kristendomen hade något som ingen annan religion kunde erbjuda. En personlig gud, förlåtande och kärlek. ”Dessutom hade denne Gud uppenbarat sig i en historisk gestalt, i en människa som levat och dött här på jorden, icke som mysteriegudarna enbart levat i en mytisk tillvaro. Men djupast sett ligger i kristendomens seger i att den som ingen annan religion satt lidandet och därmed också kärleken i centrum. Inte ens Buddha har pejlat lidandets och det ställföreträdande lidandets mysterium så som evangeliet.”⁵⁴

Kapitel 8 Indien 38 sidor

Kapitlet börjar med en kort historisk tillbakablick som berättar om hur indoeuropéerna vandrade in i Indien och att deras religion har likheter med perserna när det gäller gudar, riter och världsordning. Författaren fortsätter med om hur Buddhas insikt under fikonsträdet ledde till en medelväg och de fyra heliga sanningarna. Buddhas lära beskrivs under flera sidor för att få fram hans budskap och hans val att inte ingå i nirvana efter att han vunnit insikten, att han istället valde att föra detta budskap vidare till andra så att även de kan nå nirvana. ”Det är vad man har kallt Buddhas lyckliga inkonsekvens. Han gick ut i världen, predikande och hjälpande. Men när han var 80 år, var tiden inne för honom att ingå i nirvana.

Älsklingslärjungen A´nanda överväldigades av sorg: jag har så långt kvar, och den mästare, som hade medlidande med mig, ingår nu i nirvana. Buddha tröstade honom deras olika syn på hur människan kan nå nirvana men också deras syn på Buddha. ”Och därmed blev Buddha inte endast en mänsklig förebild, en lärare, som visat vägen – vilket han är enligt Hinayana – utan en gudom och en frälsare. En olikhet med kristendomen är dock, att Buddha inte är domare. Mahayana känner inte till någon dom efter döden. I världen råder karmas oryggliga

⁵² Ehnmark 1955 s. 140

⁵³ Ehnmark 1955 s. 142

⁵⁴ Ehnmark 1955 s. 143

lag. Frälsningen kan endast ske antingen genom egen ansträngning eller genom annans hjälp. Men Mahayana litar till gudomligt bistånd.”⁵⁵ Mahayanas syn på utslocknade, nirvana beskrivs på följande sätt. ”Oftast torde nirvana uppfattas som ett paradiset.”⁵⁶ Kapitlet övergår i sina sista sidor till hinduismen, Vishnu och Siva, bhagavadgita och dess texter som det förekommer flera citat ur. ”Här framgår dock tydligt, att det inte enbart är pliktuppfyllelse som frälser. Människan skall ”offra” sin handling åt Krishna. Det är med andra ord först gudskärleken, som för det osjälviska handlandet möjligt. Det är inte gärningarna utan bhakti, som är det högsta.”⁵⁷ I kapitlet finns en bild av Buddha med texten ”Fig. 17. Buddha med svastika, hotkors (i högra handen).”⁵⁸

Kapitel 9 Ostasien 18 sidor

Även i detta kapitel börjar författaren med en kort tillbakablick över Kina genom att informera läsaren och att landets andliga kultur kan följas över 3000 år tillbaka i tiden. Andekulten och dyrkan av förfäder har en stor plats i det religiösa livet. Hur viktigt det är för varje familj att föda en son som kan föra andekulten vidare. Sedan går författaren vidare till Tao för att beskriva yin och yangs betydelse och mening. ”Men yang står högre än yin. Himmelen är yangs främste representant liksom jorden yin. Himmelen blir alltså den högsta makten, ja, man kan säga den högste guden, som främst bör dyrkas till skydd mot alla onda yinmakter.”⁵⁹

Efter detta kommer ett stycke om Konfucius som egentligen inte kom med något nytt utan ville följa det gamla systemet. ”Kärnan i Konfucius lära kan med hans egna ord uttryckas som ”lojal ömsesidighet”. Någon frågade honom om det fanns ett enda ord, som kunde tas till rättesnöre för ett helt livs vandring. Mästaren svarade: ”Är det icke ömsesidigheten? Vad du själv icke vill tillfogas, skall du ej tillfoga andra.” Jämför ”den gyllene regeln” i evangeliet!”⁶⁰ Vidare beskrivs himmelen som en mycket viktig del i religionen. ”Främst dyrkades Himmelen under namn av Shangti eller Tien, och kejsaren kallades ”Himmelens son”. Himmelen uppfattades som redan nämnda stundom mera personligt, stundom som en mer abstrakt princip.”⁶¹

⁵⁵ Ehnmark 1955 s. 168

⁵⁶ Ehnmark 1955 s. 169

⁵⁷ Ehnmark 1955 s. 176

⁵⁸ Ehnmark 1955 s. 159

⁵⁹ Ehnmark 1955 s. 185

⁶⁰ Ehnmark 1955 s. 188-189

⁶¹ Ehnmark 1955 s. 190

Här övergår Ehnmark till Laotse som presenteras som den mystiska av religionerna. Här framkommer att ingen säker fakta finns om Laotse. ”Även om denna tradition skulle vara oriktig, är Laotse s namn i det allmänna medvetandet oupplösligt förbundet med denna lilla skrift (den är inte större än Markusevangeliet men tillhör mystikens stora texter) och med den lära, taomismen, som förkunnas i den och av en rad efterföljare till Laotse.”⁶² Här övergår kapitlet till Japan och shinto som redan 600 e. Kr överflyglades av buddismen. Men här tas även dess införande som statsreligion på 1930-talet upp. Religionen beskrivs som en primitiv naturreligion med många gudar och att även levande människor kan hyllas som gudar. ”Shintoismens betydelse ligger inte i dess religiösa idéer, vilka som synes är skäligen enkla, utan i att den förkroppsligade den specifikt japanska nationalismen.”⁶³

Kapitel 10 Fornnordisk religion 16 sidor

Kapitlet börjar med att ta upp källor. ”Om den fornnordiska religionen har vi en säkrare kunskap grundad på historiska källor, först från vikingatiden, dvs. från hedendomens sista århundrade.”⁶⁴ Källorna är de isländska Eddorna, landskapslagarna och den kvarlevande folktron. Religionen beskrivs som praktisk. ”Vad man begärde av gudarna var regn och solsken, år och näring, fruktbarhet på åker och äng och bland boskapen samt släktens förnyelse genom nya släktmedlemmars födsel.”⁶⁵

Även offer sågs som något viktigt inom religionen. ”Det är ur den synpunkten man har att förstå hedendomens reaktion, då missionärerna angrep den gamla kulturen. Hur skulle världen kunna bestå, om offren inte längre förrättades på sina rätta tider och på det gamla sättet?”⁶⁶ Vid blotet fanns sedan en måltid då deltagarna åt av offerdjuret och drack mjöd. ”Minnet av det rituella öldrickandet levde kvar långt in i kristen tid. I norska lagar föreskrevs, att bönderna skulle slå sig tillsammans och fira gille med öldrickning, bl.a. om julnatten. Ölet skulle ”vigas åt Kristus för att man skulle erhålla lön och åt jungfru maria för att man skulle få god årsväxt och fred”.”⁶⁷ Det största blotet firades i Uppsala vart nionde år, då offerades nio av allt av manskön enligt Adam av Bremen. ”Där hänga också hundar och hästar tillsammans med människor, och en kristen har berättat mig, att han sett 72 sådana kroppar hängande om

⁶² Ehnmark 1955 s. 191

⁶³ Ehnmark 1955 s. 198-199

⁶⁴ Ehnmark 1955 s. 200

⁶⁵ Ehnmark 1955 s. 202

⁶⁶ Ehnmark 1955 s. 203

⁶⁷ Ehnmark 1955 s. 203

varandra.”⁶⁸ Ödestron beskrivs som en del av religionen som levt kvar än till idag. ”I svensk folklig uppfattning har ödestron fortfarit att leva ett friskt liv. Under inflytande av Gamla testamentets föreställningsvärld har den kombinerats med en vedergällningslära – ”den illa gör, han illa far” – som givit den ökad vikt.”⁶⁹ De sista två sidorna i kapitlet handlar om hur kristendomen spreds i Sverige och varför. ”Och kristendomen kom med högre religiösa idéer. En särskild betydelse torde den kristna odödlighetstanken ha haft. Av vikt är också, att kristendomen mer är en individens än en samfundets angelägenhet och därmed möjliggjorde en individuell och personlig religiositet, som man sällan finner i nordisk hedendom.”⁷⁰

Längst bak i boken finns litteraturanvisningar och förslag till litteratur till diskussioner. Mer noggrant anges källorna inte, citat ut texter ges ingen hänvisning utan boken finns endast med i litteraturanvisningen.

5.2 *Söka svar* religionskunskap kurs A & B av Leif Eriksson, Malin Mattsson Flennegård och Uriel Hedengren 2010

Boken saknar en inledning av författarna men är skriven för A och B kursen i religion på gymnasienivå. Läraren kan skapa sin egen kurs utifrån text och uppgifter som finns till varje del. Boken är uppdelad i 8 kapitel, där flera religioner tas upp i samma. För enkelhetens skull kommer jag att gå igenom kapitlen i ordning och markera när en ny religion börjar för att texten skall vara klar och tydlig.

Kapitel 1 Sökandet efter en livskompass 12 sidor

Första kapitlet fungerar som en inledning till texten och hur den kan användas. Här diskuteras vad tron egentligen är och att kanske livsåskådning är ett mer lämpligt ord. I texten finns många frågor som inte svaras på utan som får läsaren att fundera över vad de själva anser om innehållet. I kapitlet förklaras även grundläggande religiösa ord som heligt, myt, bön, ateism och så vidare för att läsaren lättare skall kunna förstå texten. En rad frågor som författarna föreslår att läsaren tar med sig för att lättare jämföra och studera texterna finns med och de tar även upp ett exempel då de jämför kristendom och marxism i en liten minitabell. Till sist finns en sida med frågor som läsaren kan svara på, svaren finns i texten men även en fråga då läsaren får fundera över sin ställning till livskompassen.

⁶⁸ Ehnmark 1955 s. 204

⁶⁹ Ehnmark 1955 s. 207

⁷⁰ Ehnmark 1955 s. 215

Kapitel 2 Hur studerar man religion 18 sidor

I andra kapitlet förklarar författarna hur eleverna kan studera religion, de börjar med att förklara hur till exempel religionshistoriker, tros- och livsåskådningsforskare, bibeltolkaren och religionspsykologen studerar och vad det är för skillnad på deras sätt att studera religionen. Sedan ger författaren läsaren verktyg att arbeta med, frågeställning, hur information kan sökas, bearbetas, analyseras och presenteras. Det påpekas att information skall ifrågasättas och jämföras. Även bilder och hur de används i religiös text. Ett exempel ur 1 Moseboken finns med och förklaras ur olika synvinklar. ”Det finns många sätt att läsa en text. Ofta fungerar läsningen på samma sätt som när man ser på en bild eller tavla. Först ser vi bilden som helhet. Vi ser färger och linjer, ljusa och mörka partier. Vad föreställer den? Sedan börjar vi se själva motivet, situationen.”⁷¹ I textens slut finns inga frågor men däremot finns det tidigare i texten punkter uppstaplade som läsaren kan använda för när religiösa texter läses.

Kapitel 3 Etik 32 sidor

I detta kapitel får läsaren lära sig om etik och moral, vad det är och hur människors olika syn på dem ter sig. ”Alla människor har en etik och en moral eftersom vi lever tillsammans och ständigt måste kommunicera och förhålla oss till varandra. Dessutom inbegriper vårt etiska ansvar även vår värld och våra medvarelser.”⁷² Det tas upp exempel på den gyllene regeln från olika religioner och om människan är fri ifrågasätts. Om människans liv i vissa religioner är förutbestämt, ska de då hjälpas eller får de skylla sig själva? Normalt och onormalt ifrågasätts, normer, påverkas vi av arvet eller miljön? Etiken inom religionerna tas upp och hur den kan te sig. ”Judar accepterar inte begreppet hjärndöd (det dödsbegrepp som används i Sverige) och vill därför inte ta emot organ från en hjärndöd människa.”⁷³ Pliktetik, konsekvensetik och sinnelagsetik tas upp och förklaras med exempel. Exemplet är mycket personliga då författaren tar läsaren som exempel. ”Vad gör du? Stannar du och hjälper de nödställda och bryter löftet att vara hemma vid en viss tid?”⁷⁴ Tio och en halv sida av kapitlet är frågor och uppgifter som läsaren kan arbeta med och reflektera över.

⁷¹ Mattsson Flenngård, Eriksson, Hedengren 2009 s. 34

⁷² Mattsson Flenngård m.fl. s. 45

⁷³ Mattsson Flenngård m.fl. s. 53

⁷⁴ Mattsson Flenngård m.fl. s. 56

Kapitel 3 Naturfolk 20 sidor

Kapitlet börjar med en helsidesbild av samer för att sedan förklara vad naturfolk är, den felaktiga syn på deras religion och om hur människor idag ser på den. ”Långt fram på 1800-talet ansågs naturfolkens religioner vara primitiva och outvecklade bland annat därför att de trodde på många gudar och på andar och förfäder.”⁷⁵ ”Idag vet religionsforskarna mycket mer om naturfolkens religiösa värld och har upptäckt en rikedom av myter, tankar och handlingar som rör allt det som handlar om människors förhållanden till naturen, varandra och det gudomliga.”⁷⁶

Efter första sidan övergår texten till *Aboriginernas religion*. Författarna börjar med en historisk tillbakablick från det att folket vandrade in i Australien från Nya Guinea tills idag. Hur religionen utspelas i det vardagliga livet tas upp då den genomsyrar hela aboriginernas liv. ”Det är inom gruppen som de livsviktiga skaparkrafterna finns som starkast. De har därför svårt att förstå västerländska värden och handlingar som gör att människor offrar liv och med människor av politiska och materiella skäl, som hyllar pengar, makt och social status.”⁷⁷

Vidare beskrivs riter, som initiationen av pojkar i männens värld. ”Pojken fick lära sig förfadersvarelsernas vägar, myter om dem, jaktkonst och moral.”⁷⁸ Här tar författarna även upp hur barn tvångsomhändertogs för att utplåna folkgruppen, övergrepp som pågick fram till 1970. Hur landets premiärminister 2008 bad om ursäkt för de gärningar folkgruppen utsatts för.

De sista en och en halv sidorna innan uppgifterna kommer handlar om samerna, om deras religion och om hur deras religion förbjöds och om hur människorna kunde bli straffade om de utövade den. Kyrkans ursäkt för sin behandling av det samiska folkets tro och andra religioner påpekas. ”Precis som i fallet med andra urbefolkningar har samernas kultur, språk och uttryckssätt inte accepterats av den kristna kyrkan.”⁷⁹ Av frågorna som kommer på de tre sista sidorna av kapitlet är 3 om samernas religion, 17 om aboriginerna och fem om flera religioner, även de som inte tas upp i kapitlet.

⁷⁵ Mattsson Flenngård m.fl. s. 75

⁷⁶ Mattsson Flenngård m.fl. s. 75

⁷⁷ Mattsson Flenngård m.fl. s. 84

⁷⁸ Mattsson Flenngård m.fl. s. 85

⁷⁹ Mattsson Flenngård m.fl. s. 89

Kapitel 4 Religionerna i Öst 95 sidor

Kapitlet börjar med en kort introduktion för att sedan ta upp hinduismen, buddhismen, Kinas och sedan Japans religioner. I introduktionen tar författarna upp hinduismen och buddhismens cirkulära tankar, nirvana och att dessa båda religioner härstammar från Indien.

Hinduismen 30 sidor

Författarna börjar med att beskriva en vanlig morgon i Varanasi vid floden Ganges. ”I takt med Ganges kluckande mot båtsidan, årornas meditativa rörelser och tempelklockornas klang börjar upplevelsen av de världens äldsta religiösa traditioner som sammanfattas under namnet hinduism.”⁸⁰ Efter stycket kommer en punkt för reflektion. ”Finns det något i den här bilden av den hinduiska traditionen som känns helt främmande för dig. Vad och varför i så fall? Finns det något som du känner igen?”⁸¹ På detta sätt fortsätter texten, med reflekterande frågeställningar då och då i texten.

Kastindelningen och dess problematik tas upp, dagens situation och författarna låter sedan läsaren jämföra detta med de svenska samhällsklasserna och dess indelning. Kvinnans situation tas även upp, hur de trots sina rättigheter inte alls har samma frihet som männen. Här påpekas att fler och fler kvinnor får utbildning och att landet har många kvinnorrättsorganisationer. Läsaren uppmanas även att se på sin egen religion och använda samma frågeställningar som läsaren precis använt för hinduismen.

Buddhismen 36 sidor

Texten om buddhismen börjar likt de tidigare texterna med en inledande text om buddhismen innan texten går in djupare på olika delar av religionen. Vissa likheter med hinduismen tas upp. ”Liksom inom hinduismen ser man inom buddhistisk tradition världen och tiden som en cirkel.”⁸² Tanken på karma och återfödelse betonas som en viktig del av religionen. ”Den nya varelsen har fötts genom att jag lämnat bra eller dålig karma efter mig men det är också det enda sambandet.”⁸³ Tankeställare som finns för läsaren är bland annat. ”Människors olika livssituationer förklara Buddha med hjälp av karmaläran. Vad tror du bestämmer hur en människas liv ska bli?”⁸⁴ Nästan nio sidor ägnas åt frågor och uppgifter till läsaren, frågorna

⁸⁰ Mattsson Flenngård m.fl. s. 100

⁸¹ Mattsson Flenngård m.fl. s. 100

⁸² Mattsson Flenngård m.fl. s. 136

⁸³ Mattsson Flenngård m.fl. s. 140

⁸⁴ Mattsson Flenngård m.fl. s. 140

börjar med enkla frågor för att sedan avancera. ”Berättelsen om Buddhas liv har många likheter med berättelsen om Jesu liv. Vilka är dessa likheter? Diskutera hur man kan tolka detta faktum!”⁸⁵ Bland senare frågor bes läsaren även att jämföra de buddhistiska reglerna med de tio budorden.

Kinas religioner 12 sidor

Här beskrivs taoismen och konfucianismen sida vid sida. Texten tar upp yin och yang och förklarar att detta är något gemensamt för Kinas två stora religioner taoismen och konfucianismen. Folket ser himmelen som en gudomlig kraft en men som en Gud inom religionerna. I Kinas inhemska traditioner har det aldrig förekommit någon tro på en gud.”⁸⁶ Skaparna till dessa två religioner beskrivs som följande. ”Konfucianismens grundare Konfucius (551-479 f.Kr.) utformade inga egna tankar om det gudomliga. Kanske fanns det gudar och det var inte fel att följa förfädernas traditioner men Konfucius lära handlade om det jordiska livet. Taoismens grundare Laotse utformade inte heller han några egna tankar kring det gudomliga. Man tror att han levde på 500-talet f.Kr. men man vet inte med säkerhet att han faktiskt levte.”⁸⁷

Japans religioner 14 sidor

I kapitlet beskrivs inte bara shintoismen som är Japans nationalreligion utan även nya moderna religioner som finns i landet. ”Soka Gakki (”Värdeskapande sällskapet”) är idag den största rörelsen i Japan med ca 12 miljoner anhängare, och finns bland annat representerade i det japanska parlamentet. Många forskare tror att den kon komma att spela i stor roll i Japans framtid. Man hyser också farhågor över vad som anses vara de nya rörelsernas negativa egenskaper: intoleransen, den hårda organisationen och centreringen kring ledarskapet.”⁸⁸

Här kommer frågor och uppgifter om Kina och Japans religioner tillsammans, här finns även många citat från religiösa ledare som läsaren får uppgifter till. Frågorna blandar de olika religionerna i kapitlet men tar även med andra. ”Hur skulle du vilja karaktärisera världsreligionerna enligt beskrivningen?”⁸⁹ Bland de uppgifter då läsaren uppmuntras söka vidare kunskap finns frågor där läsaren får fundera över sin egen uppfattning och den svenska mentaliteten. ”Välj några av Konfucius tankar ovan och inringa vad du uppfattar som

⁸⁵ Mattsson Flenngård m.fl. s. 155

⁸⁶ Mattsson Flenngård m.fl. s. 168

⁸⁷ Mattsson Flenngård m.fl. s. 168

⁸⁸ Mattsson Flenngård m.fl. s. 183

⁸⁹ Mattsson Flenngård m.fl. s. 184

”kinesisk mentalitet”. Utgå från din egen uppfattning och gör en liknande sammanställning på vad som är svensk mentalitet.”⁹⁰

Religionerna i Väst 144 sidor

I detta kapitel tas judendomen, kristendomen och islam upp. Författarna börjar med en 34 sidor lång gemensam inledning där läsaren får en historisk bakgrund till samtliga av religionerna och hur de hör ihop. Här får läsaren se likheterna mellan de tre religionerna i ämnen som uppenbarelser, viktiga vandringar, viktiga händelser, tron på en gud, bokfolk, bokreligion och den heliga staden. Men detta visas även i släkträd, kartor, tabeller och bilder, bland annat en bild från Jerusalem med följande text. ”JERUSALEM ÄR HELIG MARK FÖR JUDAR, KRISTNA OCH MUSLIMER. HÄR INLEDER MÅNGA JUDAR SABBATHEN VID VÄSTRA MUREN (KLAGOMUREN). I OCH KRING KLIPPMOSKEN OCH AL AQSAMOSKEN OVANFÖR MUREN FÖRRÄTTAR MUSLIMERNA VARJE FREDAG VECKANS VIKTIGASTE BÖN. NÅGRA KVARTER BORT LIGGER DE KRISTNAS PLATSER: GRAVKURKAN, VIA DOLOROSA OCH PÅ ANDRA SIDAN DEN GAMLA STADEN – GETSEMANE.”⁹¹

Författarna tar även upp den religiösa situationen i Sverige idag, med statistik och information i texten om hur viktig kunskap är för att underlätta i samhället. ”Genom att i skolan uppmärksamma olika religioners högtider och inte bara de kristna lär man sig mer.”⁹² Detta tema med det gemensamma i religionerna speglas även i frågorna där läsaren föreslås jämföra olika punkter inom religionerna med varandra.

Judendomen 28 sidor

Kapitlet börjar med en inledande text om fredagens gudstjänst och vad som händer. ”När kantorns avslutande ord klingar ut vänder sig alla mot varandra, trycker varandras händer och önskar en fridfull sabbat: ”Shababat shalom!””⁹³ Citat från Moseböckerna finns med i texten och de har samtliga referenser så läsaren lätt kan hitta dem i Gamla testamentet. Efter de flesta stycken i texten finns frågeställningar att reflektera över. ”Den judiska gudsbilden är klart formulerad. Hur ser du på Gud? Stämmer några av de judiska tankarna in på din bild av

⁹⁰ Mattsson Flenngård m.fl. s. 188

⁹¹ Mattsson Flenngård m.fl. s. 190

⁹² Mattsson Flenngård m.fl. s. 212

⁹³ Mattsson Flenngård m.fl. s. 226

Gud?”⁹⁴ Jämställdheten mellan man och kvinna tas upp. ”Liksom kristendom och islam är judendom en patriarkalisk religion. Gamla testamentet nedtecknades av män för män och därför står det inte mycket om kvinnor.”⁹⁵ ”När staten Israel grundades 1948 arbetade till exempel män och kvinnor sida vid sida under samma villkor och militärtjänstgöringen är obligatorisk också för kvinnor i Israel. Det är bara genom att ha en judisk mor som du själv är jude.”⁹⁶

Bland de frågor som finns får läsaren i uppgift att jämföra religionerna i väst mot de i öst. ”Judendom, kristendom och islam har en helt annan gudsbild än hinduism och buddhism. Hur skiljer sig gudsbilden i väst och öst? Vad kan dessa skillnader bero på? Finns några likheter?”⁹⁷

Kristendomen 44 sidor

Som i tidigare kapitel börjar detta med en kort inledning som beskriver en gudstjänst i Bombay, efter det kommer en reflekterande frågeställning. ”Vad är likt respektive olik om du jämför denna gudstjänst med de gudstjänster du varit med om?”⁹⁸ Sedan fortsätter texten om kristendomen i Sverige. ”I det svenska samhället bygger många regler och lagar på kristna tankar och många firar de största kristna högtiderna på något sätt.”⁹⁹ Här påpekas att läsaren kan ha en bild av Jesus även om de inte är troende kristna. ”Vare sig man är troende eller för fader? Kan man inte säga moder som till exempel svenska Sofiarörelsens kvinnor gör?”¹⁰⁰

Kristendomens spridning och förtryck beskrivs i texten. ”Under historiens lopp har kristendom ofta förknippats med förtryck, maktmissbruk, stelbenthet och intolerans. Allt sedan medeltiden har människor skrämts av påvens och prästernas storhet och inflytande och deras hot om helvetesstraff för de syndiga. Missionärer och erövrare av nya världsdelar har mer eller mindre tvingat människor till kristen tro och under korstågen skedde oerhörda grymheter i den kristna kyrkans namn.”¹⁰¹

⁹⁴ Mattsson Flenngård m.fl. s. 233

⁹⁵ Mattsson Flenngård m.fl. s. 237

⁹⁶ Mattsson Flenngård m.fl. s. 237

⁹⁷ Mattsson Flenngård m.fl. s. 246

⁹⁸ Mattsson Flenngård m.fl. s. 254

⁹⁹ Mattsson Flenngård m.fl. s. 254

¹⁰⁰ Mattsson Flenngård m.fl. s. 267

¹⁰¹ Mattsson Flenngård m.fl. s. 289

Islam 38 sidor

Texten börjar likt de tidigare med ett inledande stycke som kastar in läsaren direkt i det religiösa livet, när fastan bryts i en moské i Västerås. ”Snart dukas maten undan och gudstjänstledaren (imamen) inleder högläsningen ur Koranen.”¹⁰² Att läroboken skriver Gud och inte Allah i texten förklaras med följande. ”Det arabiska ordet för Gud är Allah. Allah är alltså inte namnet på islams Gud. Därför kallar också kristna araber Gud för Allah medan svenska muslimer ofta säger Gud istället för Allah.”¹⁰³ Kvinnans och mannens situation i hemmet och på arbetsplatsen beskrivs som följande. ”Mannen är familjens försörjare och försvarare. Kvinnan, som enligt islam överträffar mannen i fråga om kärled och omsorg, uppfostrar barnen och tar hand om hemmet. Detta är dock ingen generell fördelningsregel utan i många fall hjälper kvinnan till med försörjningen och enligt traditionen hjälpte Muhammed till med hushållsarbetet. Att leva i det svenska samhället medför ibland problem för det traditionella muslimska familjelivet. Kvinnans värdighet i egenskap av maka och mor naggas i kanten eftersom hon ofta måste hjälpa till med försörjningen och därför inte kan vara hemma med barnen.”¹⁰⁴

Livsåskådningar utan Gud 26 sidor

I kapitlet går författarna igen om exestentialism, feminism, marxism och ekosofi. I stycket om existentialism tar författarna upp ansvar och respekt för alla, då kommer frågeställningar till läsaren som. ”Vilken betydelse har våra val/liv för andra människor? Tänker du på hur dina val påverkar andra?”¹⁰⁵ Vidare fortsätter kapitlet med flera frågeställningar som få läsaren att fundera över vad de själva tycker och tänker om de ämnen som tas upp. ”Vad tänker du på när du tänker på feminism? Vad är en feminist, för dig?”¹⁰⁶

Nya tider och en ny andlighet 29 sidor

Kapitlet handlar om New Age, om det postreligiösa samhället och om hur religionen i förändrats. Författarna tar upp hur religionen förändrats. ”De här två exemplen visar att många människor har ett intresse för det vi kallar andligt, men att de söker andra vägar än den

¹⁰² Mattsson Flenngård m.fl. s. 297

¹⁰³ Mattsson Flenngård m.fl. s. 310

¹⁰⁴ Mattsson Flenngård m.fl. s. 318

¹⁰⁵ Mattsson Flenngård m.fl. s. 339

¹⁰⁶ Mattsson Flenngård m.fl. s. 344

traditionella kyrkan kan erbjuda.”¹⁰⁷ I kapitlets sista stycke tar författarna upp likheten mellan religionerna. ”Är det verkligen bara en tillfällighet att Jesu ord ”Allt vad ni vill att människor ska göra för er, det ska ni också göra för dem”, har närmast identiska motsvarigheter i alla världens stora religioner?”¹⁰⁸ Bland kapitlets frågor och uppgifter finns en uppgift där eleverna uppmuntras att undersöka om svenskar är religiösa. Här vill författarna att eleverna jämför statistik från idag och tidigare för att se utvecklingen i t.ex. antal gudstjänstbesök.¹⁰⁹

Boken avslutas med ett register, litteraturförteckning och en bildförteckning.

¹⁰⁷ Mattsson Flenngård m.fl. s. 364

¹⁰⁸ Mattsson Flenngård m.fl. s. 380

¹⁰⁹ Mattsson Flenngård m.fl. s. 387

6. Jämförande analys

I Ehnmarks bok förklaras det för läsaren vad religion är, i Söka Svar ifrågasätts istället religion och läsaren får själv välja om religion till exempel är något heligt eller en kosmisk nallebjörn. Detta är något som blir en röd tråd i böckerna. Medan Ehnmark förklarar vad som är och varit ger Söka Svar läsaren en möjlighet att välja, ifrågasätta och själv fundera över andras och sin egen tro. På samma sätt får läsaren i Ehnmarks bok förklarat för sig om svårigheterna vid urvalet av innehållet i boken medan i Söka Svar läsaren får instruktioner om hur religion kan studeras och hjälpmedel till detta. Även hur läsaren kan fundera över sin egen tro, i Ehnmarks bok tas detta mer eller mindre för självklart att läsaren är kristen. I Söka Svar finns även frågor till kapitlen som eleverna kan arbeta med, både med boken eller söka vidare kunskap och reflektera över sin egen ställning i frågorna. I vissa av dessa frågor kan läsaren se tendenser på att författarna tar för självklart att läsaren är kristen.

I sin bok tar Ehnmark exempel från gamla testamentet, judendomen är dock inte en av de religioner som tas upp i boken. I Söka Svar behandlas kristendomen, judendomen och islam separat men även tillsammans då de behandlas som böckernas religion eller de abrahamitiska religionerna.

I Ehnmarks bok det saknas mycket information om folket som utövar religionerna, istället får läsaren lära sig om gudar, dödstro och kungar. Det handlar om religionerna men inte om de som faktiskt utövar religionerna. I Söka Svar får läsaren en större inblick i det vardagliga religiösa livet.

I Ehnmarks bok förekommer upprepade gånger orden primitiva folk, lågt stående folk, verklig monoteism. När termer som dessa används bör de förklaras så som andra termer gjorts i boken. Läsaren kan få intrycket att vissa religioner är lägre än andra och att för att en religion skall vara fulländad skall det bland annat vara en monoteism. I boken verkar det som att Ehnmark försöker att få religionerna att bli monoteistiska eller att se tendenser till en *verklig monoteism*. Som läsare får jag intrycket att detta på något sätt skall förklara religionerna eller rättfärdiga dem. I kapitlet om Egypten tas en teori om att det en gång funnits en *verklig monoteism* i landet som nu övergets som om det var ett steg bakåt i utvecklingen. Författaren väljer att se monoteistiska tendenser och påpeka dessa men om samma stycken läses kan läsaren klart se polyteistiska tendenser utan att dessa påpekas. Detta kan även ses i stycket om Grekland. I stycket om romersk och hellenistisk religion är det mycket tydligt att författaren anser att kristendomen är den vinnande och högsta religionen.

Ehnmark tar upp teorier som påstår att naturfolkens religioner inte har utvecklats som åkerbruksfolken. Trots att han påpekar att dessa inte är ofelaktiga så tar han inte upp någon teori som motsäger dem eller för diskussionen vidare. Istället får läsaren intrycket att de kan ha undergått en utveckling *framåt eller bakåt* nästan som för att spä på teorierna istället för att ifrågasätta dem. I *Söka Svar* tas även detta med primitiva religioner upp men här skriver författarna att långt in på 1800-tågs de som primitiva, men jag skulle vilja påstå att de ses som primitiva in på 1950-talet efter att ha läst Ehnmarks bok. I båda böckerna är det Australiens urinvånare aboriginerna som får störst plats vilket jag anser vara en stor miss. Samerna, det naturfolk som står oss närmast och är ett aktuellt ämne får knappt någon plats alls. Även om böckerna handlar om religionerna i världen bör de närmast oss även finnas med.

I Ehnmarks bok får läsaren i stycket om Mesopotamien lära sig om gudarna, myter och poesi. Efter att ha läst kapitlet saknar läsaren egentlig kunskap om hur vanliga människor påverkades eller utförde sin religion. Däremot förekommer återkommande jämförelser med kristendomen som används som en slags utgångspunkt. Detta återkommer i texten om islam och övriga kapitel. Genom att jämföra andra religioner som till exempel islam med kristendomen och använda sig av kristna begrepp som standard får författaren övriga religioner att uppfattas som annorlunda och kristendomen som standarden. Men detta används i mer positiv dager för kristendomen, när det framkommer att Koranen skrevs under 23 år och detta enligt Ehnmark motiverar dess brokighet jämförs detta till exempel inte med Bibeln. Ehnmarks *tolkning* av stycket i Koranen som han väljer att kalla för *Islams Fadervår* upplever som mycket negativ. Ehnmark väljer att vinkla orden mycket negativt när han förklarar att islams gud är fruktansvärd i sin vrede istället för att välja att beskriva guden som den barmhärtige förbarmaren som används två gånger i det han väljer att kalla för *Islams Fadervår*.

På samma sätt väljer författarna i *Söka Svar* att använda ord som gudstjänstledaren istället för imamen, däremot väljer de att förklara varför muslimer använder ordet Gud istället för Allah. I *Söka Svar* tas kvinnans och mannens ställning upp, men det känns som att den är full av dubbelmoral. Den säger att det är okej för en kvinna att arbeta i det muslimska samhället men när kvinnan jobbar i det svenska samhället är det istället något negativt. Detta bör förklaras vidare eller tas upp till diskussion med läraren, vilket läraren får chans att göra genom de uppgifter som följer kapitlet. När Ehnmark talar om islams spridning omnämns den som propaganda. Skulle dessa ord användas om kristendomens spridning i världen tro?

I kapitlet om Indien i Ehnmarks bok finns en bild av Buddha och texten *Buddha med svastika, hotkors*. Detta utan vidare förklaring, detta anser jag vara ännu ett exempel på hur saker lämnas oförklarade. Detta är något som kan väcka elevers tankar och att låta dem utvecklas utan att ha tillräckligt med kött på benen. Detta återkommer i stycket om fornnordisk religion där människooffer inom hedendomen nämns i citat utan vidare förklaring. Samtidigt är texten om buddhismen skriven på ett inte lika kritiskt sätt som övriga religioner. Inga hårda ord utan en mer öppen syn verkar förekomma. Lika så är texten om buddhismen i *Söka Svar*. På något sätt får detta mig att tro att kristna inte sett buddhismen som något hot utan som en fredlig religion som inte kan skada den kristna makten. I Bååth Bergstedts uppsats tar författaren upp den koloniala diskursen, detta kan ha anknytning till denna mer öppna syn på dessa religioner. Eftersom Indien länge var en koloni under kristna makter så kanske människor har en annan syn på den i jämförelse med islam som kristendomen istället fört krig emot.

I kapitlet om hinduismen i *Söka Svar* väljer författarna att kalla Brahman Gud istället för att helt enkelt kalla det för Brahman. Här blir återigen de kristna uttrycken det normala. En av uppgifterna till kapitlet handlar om att jämföra Buddhas och Jesus liv trots att kristendomen inte ännu tagits upp i boken. Här förutsätter författarna alltså att eleverna skall ha kunskaper om Jesus liv innan själva undervisningen om detta skett. I Ehnmarks bok är texten om hinduismen kort och koncentrerad på gudarna och religiösa texter. I *Söka Svar* tar författarna upp kvinnornas situation i Indien, detta är något som inte förekommer i större utsträckning i Ehnmarks bok. De få gånger det vanliga troende folket nämns är det människans religiösa liv som nämns. Detta kan dock ha mycket att göra med genussynen från de tider böckerna skrevs.

I kapitlet om Kina i Ehnmarks bok är det ibland svårt att förstå vad som egentligen är fakta och vad som är författarens åsikter. När han skriver om himmelen som en gud låter det som att det är författarens åsikt men senare i texten när namn anges på himmelen refererar författaren till sin egen text och då låter det som att det är fakta och inte författarens egna åsikter. Detta blir då mycket förvirrande för läsaren.

I *Söka Svar* är texten om Kinas religion tar författarna upp Konfucius och Laotse och påpekar att de båda inte formade egna tankar om det gudomliga och yin och yang. I övrigt känns kapitlet otillräckligt för att läsaren skall få grepp om vad religionen i Kina egentligen handlar om.

Texten om Japans religioner i Ehnmarks bok är mycket kort och i likhet med texten i *Söka Svar* är det även här svårt för läsaren att få grepp om själva religionen. I den senare texten beskriver författarna de farhågor som forskarna har över Soka Gakkai, en av de nya religionerna. Kan det vara samma farhågor som människor hade över judendomen, kristendomen och islam då dessa var nya religioner? Bland de frågor som finns med uppmuntras läsaren att tänka på sin egen uppfattning och göra en liknande sammanställning på vad som är svensk mentalitet. Förutsätts läsaren att vara svensk? Boken är skriven för svenska gymnasieskolan, men hur många elever i dagens gymnasium har inte utländsk bakgrund och känner sig kanske inte alls som svenskar i grund och botten. Deras uppfattning kanske är något helt annat än ”svensk”, borde det inte istället stå något mer neutralt som din mentalitet, din kulturs mentalitet eller liknande?

I kapitlet om fornnordisk religion påstår Ehnmark att *vi* har säkrare kunskap, säkrare än vem? I övriga kapitel nämns inte mycket om källorna eller så kritiseras de hårt, se tidigare jämförelse om Koranens tillkomst. Här kan Bååth Bergstedts exempel om *vi* och *dom* tydligt ses. Kristendomen eller de skandinaviska folken kan ses som *vi* och detta *vi* har säkrare kunskap utan att det vidare motiveras särskilt grundligt.

I Ehnmarks bok tas inte judendomen upp vilket gör det omöjligt att jämföra texten, likaså med *Söka Svars* text om kristendomen då Ehnmarks bok handlar om de utomkristliga religionerna. Jag har ändå valt att ta med de här för att om möjligt kunna se tendenser från övriga religioners texter. Författarna har valt att börja med att gå igenom judendomen, kristendomen och islams ursprung tillsammans, att påpeka dess likheter och olikheter. För att sedan gå igenom var religion för sig. Detta anser jag som ett sätt att få läroboken att bli mindre centrerad runt kristendomen. Ett sätt att bli mer neutral vilket Olsson tar upp i sin uppsats om den konfessionslösa skolan. Författarna väljer att främst framföra likheterna mellan religionerna samt att deras ställning idag diskuteras. I Ehnmarks bok tas judendomen inte upp, den handlar om de utomkristliga religionerna men då kan undras hur eleverna undervisades i judendomen?

I kapitlet om judendomen menar författarna att alla har en bild av Gud i sitt huvud, även om eleven inte tror på en gud. Här återkommer dock det självklara att alla har en bild av Gud i sitt huvud, inte en gud, utan Gud. Här anser jag att författarna väljer att gå tillbaka till att ha mer kristna begrepp.

I kapitlet om kristendomen förutsätter författarna att eleverna varit med på gudstjänster bland uppgifterna. Vidare i texten påpekas tydligt att det inte finns någon tvekan om att Jesus levte, med samma styrka påpekas dock inte att andra religiösa grundare eller viktiga personer funnits. Här måste jag hålla med Olsson som i sin uppsats menar att det är naivt att tro att skolan skulle bli helt objektiv i sin religionsundervisning. Även om författarna kanske inte är troende kristna är de troligen uppväxta i Sverige, ett i grund och botten kristet land trots sin religionsfrihet. Min åsikt om detta är att de påverkas, hur mycket de än försöker att vara objektiva. Lika så har jag påverkats av min uppväxt. I kapitlet om judendomen tas kvinnornas situation upp och eleverna får här en inblick i religionen i genusperspektiv. I kapitlet om kristendomen väljer författarna inte bara att ta upp vad kristendomen står för utan även hur den genom historien använts för maktmissbruk, förtryck och intolerans. Författarna är kritiska samtidigt som de förklarar religionen.

Söka svars sista två kapitel handlar om livsåskådningar utan gud och nya tider och ny andlighet. Detta diskuteras inte i Ehnmarks bok, även om vissa saker ha gamla rötter är det mycket som till exempel New Age som började spridas till Europa under 1970-talet. På så sätt är det förståeligt att det inte omnämns i Ehnmarks bok. Precis som kristendomen och judendomen har jag dock valt att ta med detta. Här handlar det om elevernas tro, var de står i olika frågor som feminism, ansvar och respekt. Hela boken genomsyras av detta, eleverna får ständigt chans att stanna till och tänka. Hur ställer de sig till den religion de läser om och kan den jämföras med vad de tror på. Men även här har författarna valt att ta med kristendomen mer än andra religioner när det gäller frågorna kopplade till kapitlen. Eleverna ombeds att se utvecklingen i gudstjänstbesök, då de på senare tid minskat. Varför inte jämföra med antalet besökare till moskéer, synagogor eller buddhistiska tempel?

Min slutsats av detta är att även om utveckling på läroboksfronten skett mellan tiden för dessa två läroböcker har den svenska skolan en lång tid framför sig där litteraturen eleverna och lärarna kommer i kontakt med inte kommer att vara konfessionslös. Självklart är detta inte en utveckling som sker över en natt. En befolknings inställning och kunskap om religion tar lång tid att förändra och det är något som vi som framtida lärare kanske får acceptera men samtidigt kämpa med att förändra i framtiden. Religionslitteraturen i den svenska skolan har med andra ord utvecklats i riktning med styrdokumentet, även om den inte nått målet på den konfessionslösa skolan.

7. Käll- och Litteraturförteckning

7.1 Källor

Ehnmark, Erland. (1955) *Världsreligionerna*. Stockholm: Folkbildningsförlaget AB

Eriksson, Leif, Mattsson Flennegård, Malin & Hedengren, Uriel (2009). *Söka svar: religionskunskap kurs A & B*. 3. uppl. Stockholm: Liber

7.2 Litteratur

Undervisningsplan för rikets folkskolor Stockholm 1924 P.A. Norstedt & Söners förlag

Undervisningsplan för rikets folkskolor Stockholm 1955 Svenska bokförlaget Nordstedt

Läroplan för gymnasiet Lgy 70 1983 Tredje upplagan Helsingborg Liber Utbildningsförlaget Stockholm

Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94: gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen, statens skolor för vuxna och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda. (2006). Stockholm: Skolverket

Bååth Bergstedt, Elin (2012). *Genom vår blick- En analys av den koloniala diskursen i religionsläromedel*. Högskolan på Gotland

Dahlin, Olov (2006). *Hur framställs etiska religioner i svenska läromedel?. I Nya mål?: religionsdidaktik i en tid av förändring*. Lindgren Ödén, Birgit & Thalén, Peder (red.) (2006). Uppsala: Swedish Science Press

Hellspong, Lennart (2001). *Metoder för bruksanalys*. Lund :Studentlitteratur

Härenstam, Kjell (2000). *Kan du höra vindhästen?: religionsdidaktik - om konsten att välja kunskap*. Lund: Studentlitteratur

Imsen, Gunn (1999). *Lärarens värld: introduktion till allmän didaktik*. Lund: Studentlitteratur

Jansson, Martin (2009). *"Den absoluta sanningen" En undersökning av sex läroböckers bild av fundamentalism*. Högskolan i Gävle

Lagerkvist, Josef(2009) *Religion från 80- till 00-talet En komparativ analys av två läroböckers avsnitt om hinduism utifrån sammanhang, språk, innehåll, det sociala och stil.* Göteborgs universitet

Olsson, Johan (2009) *Den konfessionslösa skolan – en teoretisk realitet men praktisk omöjlighet? – En kvalitativ studie av normerande företeelser i svenskt religionsundervisningsmaterial.* Södertörns högskola

Selander, Staffan (1988). *Lärobokskunskap: pedagogisk textanalys med exempel från läroböcker i historia 1841-1985.* Lund: Studentlitteratur

7.3 Elektroniska källor

<http://130.238.222.35/4DCGI/beskrivning?kursID=736> 12/3

<http://libris.kb.se/hitlist?d=libris&q=erland+ehnmark&f=simp&spell=true&hist=true&p=1>
12/3

www3.ub.lu.se/arkivreg/indexe.html 12/3

www3.skolverket.se

www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0405&infotyp=5&skolform=21&id=3204&extraId= 21/5

www.adlibris.com/se/product.aspx?isbn=9186719076 12/3

www.bokia.se/author/?id=200953 12/3

www.bokia.se/author/?id=240680 12/3

www.bokia.se/author/?id=616686 12/3

www.bo-oscarsson.org/Sjursmess.Faxen.html 12/3

www.newsmill.se/user/urielhedengren 12/3

www.skolverket.se;a

www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwtpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D1071 15/3

www.skolverket.se;b

www.skolverket.se/forskola-och-skola/gymnasi utbildning/amnes-och-laroplaner/rel 11/4

www.skolverket.se;c

www.skolverket.se/forskola-och-skola/gymnasi utbildning/amnes-och-laroplaner/sok-program-och-amnesplaner/subject.htm?subjectCode=REL 11/4 2012

www.skolverket.se;d

www.skolverket.se/forskola-och-skola/gymnasi utbildning/gymnasieskola-fore-ht-2011/kursplaner/sok-amnen-ochkurser?_xurl_=http%3A%2F%2Fsvcm.skolverket.se%2Fsb%2Fd%2F2503%2Fa%2F13845%2Ffunc%2Fkursplan%2Fid%2F3204%2FtitleId%2FRE1201%2520-%2520Religionskunskap%2520A 11/4 2012